

НЕСКІНЧЕНА СОНАТА

Розцвілі пуянки вишень досягали своїми сніжними голівками парапету його вікна. Крізь відчинене вікно за кожним подувом вітру, що піднімав занавіску, в кімнату вливався ніжний запах вишневого квіту. Христіян, спершись на парапет, вдивлявся у сад, що пишно простелився під вікнами. З широко розплющеними зіницями стояв і ловив кожний порух завітаних гильок. Десь ген поза садом гуло місто глухо, придавлено. Передвечірній рух більшав. Сонце якимось холоднуватозлотим блиском дивилось ще з-поміж дерев і застигало яскравим золотом на шибках поблизьких домів.

— От і весна! Уся краса, що наповняє цей світ, зійшла тепер до нас — і ми її маємо, бачимо, відчуваємо. Ловимо кожний найменший шепіт, найніжніше здригнення й порух, і те все вбираємо в себе, живемо ним, ростемо, пучнявіємо, як ці лінки од соків брости! Жи-ве-мо!

— Ну, так! Весна має в собі дивний, таємний порух сил. Хоч щороку приходить — а ми її вітаємо завжди однаково — відповів втомлено його друг, Юрко, що сидів глибоко в фотелі під стіною.

— Одначе немає так дуже чим радіти й захоплюватися, бо цьогорічна весна спізнилась трохи! Хочу спитати тебе передусім, що думаєш робити цього літа? Чи твій контракт з Лінгартом важний ще й на цей рік? Чи виїдеш до Відня може?...

Христіян хитнув незрозуміло головою й далі дивився перед себе в сад.

— Чую, — почав глибоким голосом — що ця весна якась одмінна од тих, що були. Вона якась таємніша і солодша. Прийшла так пізно, але й швидче втіче, швидче доспіє, скоріше розбурхає душу й... піде. Вона принесе щось мені нового, вижданого! Чую це!...

Останнє речення було кинене переконливо й брентіло в ухах Юрка настирливо за весь час тиші, що зацарила в кімнаті. Підсміхнувся ледве помітно й дивився уважно на Христіяна.

Низький, з велетенською головою, з якої чорне волосся за кожним подувом вітру злітало чорними повісмами на широко-склеплене чоло, виглядав на фоні вікна якомсь по-дітвацьки. Одне, що збивало цю злуду, — це був великий горб. Христіян був горбатий... У цьому горбі ховалась і вся його постать, що так різко відтиналась від вікна, за яким цвіла весна й пахли вишневі квіти. З цим горбом і велетенською головою робив кумедне вражіння гнома із казки, що заблукався десь ізза семи гір і десяти рік, з борів у цю кімнату.

Це було й причиною, що Христіян виступав тільки в радіо. Розумів, що його постать — покруча на естраді, перед широкою аудиторією, зможе викликати тільки... сміх. У чорних його очах таїлась ця пекельна свідомість каліцтва, а висновки з цього ховались у брижках міцно затиснених уст і передчасно поритого чола. Ні з ким не дружив, крім одного Юрка, що розумів його більше, ніж інші, що трактував його не як каліку-покруча, а як свого друга. Жив самотній, здалеку од людського гамору й шуму, зако-

ханий у свою чарівну скрипку, з якої вичаровував найкращі, найсильніші почування.

Християн був один із найздібніших та найулюбленіших скрипаків — віртуоз та композитор усіх світових радіостанцій. Тут, не бачений ніким із широких мас слухачів, перед однією тільки скрипкою мікрофону, творив для тих незнаних йому людей свої пісні. Співав їх на своїй зачарованій скрипці безпосередньо, не тривожений тисячами поглядів, що напевне, побачивши його, мали б стільки глузу до нього і його потворної постаті. Творив їм свої пісні, великі, як його каліцтво, сильні, як його завзяття й погорда для тих безіменних джигунів, ніжні, як пестоші його пальців на струнах скрипки...

— ..Це другий Паганіні!... — писали про нього в пресі кристики... — В ньому вичувається просто диявольська сила вислову й інтерпретації найніжніших почувань. Найширший діапазон тремтіння людської душі — це його гра... Сміло можна назвати його другим Паганіні.

— Сьогодні мусиш бути в десятій у Фільгармонії, бо йде твій концерт — почав Юрко, щоб перервати задовгу мовчанку.

— Це мабуть твій останній вже тут виступ цього року — продовжував. — Учора зустрічав я Вебера і він доконче хоче, щоб ти грав у нього, в Штокгольмі ще цієї осені!

— Не знаю! — неохоче кинув Християн. Відійшов од вікна й проходжувався мовчки по кімнаті.

— Чого вони всі хочуть? — почав несподівано піднесеним голосом. — Ні дрібки часу не дадуть! У них тільки завжди гроші на приміті! Інтереси!

Замовк. Звечоріло. Блакитний сумерк навідав на занавіску вікна. Легіт ворухив злегенька нею й нечутно залітав у кімнату.

Юрко піднявся з місця.

— Не забудь, сьогодні в десятій! — й, стібаючи свій тренч, подав Християнові руку на прощання.

Було тихо. Тільки з коридора затихаючи лунали ще Юркові кроки. Християн стояв довго серед кімнати, схрестивши долоні на грудях. Місто далеким гомоном нагадувало про себе, про своє життя, рух, радість і сльози...

Підійшов рвучко до піяніна, що на його плиті лежала скрипка. Підняв її набожно, обережно. Притулив до неї своє незугарне обличчя й заграв.

Мусів творити. Під закритими повіками діються несамовиті речі. — Очі під повіками розкриті широко болять, аж коле в мізку. В велетенському ритмі дика хуртовина зривається — ні, це не хуртовина, а найсвятіша тиша, глибока мовчанка, що родить її — музику. Могутня, велетенська, божественна музика вростає важкою гранітною скалою у цю малу скрипку й придавлює важенно рамя, обличчя, тіло, його всього.

В сірому присмерку весняного вечора стояв, немов неформенна брила, з розкуйовдженою чуприною над чолом, один, самотний серед цих чотирьох стін, з однією тільки своєю скрипкою, й творив. Творив нову пісню величі й болю, туги й вижидання. Заплющені повіки дрижали за кожним тоном. Рука то ніжно, то швидко, рвучко

посовувала смичком. Сильно затиснені уста, що тонкою, химерною лінією поклялись на всю ширінь обличчя, надавали йому несамо-витого вигляду.

Грав довго, довго. Обличчя викривлювалось в якісь страхливі маски. Волосся розвіяне оточувало авреолею неземного сяйва його потворне обличчя. Великий горб здригався раз-у-раз, мов у судорожному плачі, і виростав із плечей, наче крило кажана. Закутаний у темряву, грав у ній, наче таємний дух, велику пісню, пісню своєї душі, життя і терпіння.

Пізно вже поклав скрипку й, натиснувши електричний контакт, кинувсь писати. Нисав свою сонату. Довго вночі сидів Христіян і на білих картах паперу таємними чорними знаками записував свій біль, свою радість і сльози — свій твір. Твір, що мав дати йому славу, що позначити мав повну людину.

*

Вранці одержав Христіян цілий жмут листів... Юрко схвилюваний убіг у кімнату.

— Чому ти вчора не був у Фільгармонії? Лінгарт казався. Треба було щонайменше повідомити — а так, то вийшов скандал! Твою авдіцію мусіли відкликувати. Зараз же десятки телефонів пішло з запитами, чому не граєш.

— Там маєш з дирекції листа! — показав на великий урядовий коверт зо знаком Радієвої Управи.

Христіян мовчки роздер коверт. Дирекція вповідала йому контракт і працю. Не схвилювався. Усміхнувся блідо й, наче б нічого, перекидав далі стіс листів. Найшов між ними малого, пахучого якимись дивними парфумами листа. Зацікавився...

Юрко стояв побіч і здивовано дивився на нього. Обличчя Христіяна було ще поганіше, як звичайно. Під очі поклялись великі тіні, а все обличчя покрилось попелястою барвою. Більше чітко й грубо вийшли на чолі глибокі брижі.

— Може ти хворий? — спитав Юрко.

— Ні! Я тільки трохи не спав. — Усміхнувся в його бік Христіян.

— Ходи, перейдемося трохи в парку — пропонував Юрко. — Воно й краще так. Там поговоримо дещо. Ходи!

— Не хочу — коротко відмовився. — Лиши мене самого! Зайди ввечері! — і подав Юркові руку.

Юрко здвигнув раменами. Не розумів цього всього. Вийшов збентежено.

Христіян розпечатав листа... Гострим, жіночим письмом стояло:

Маестро!

Скільки разів чула я Вашу музику, стільки й одкривала, що тільки завдяки Вам можна найти в житті якусь ціль, можна зрозуміти всю величність людського духа, невмирущість його хотінь і сподівань.

Прошу вірити мені, що в Вашій музиці найшла я саму себе й тепер розумію добре, що з призначення станули Ви мені на шляху. Напевне всміхнетеся, читаючи це від „незнайомої“. Та я відкрила мушу Вам те, з чим ношусь понад три роки, що скривала в тайні

перед усіма, що й тайла перед Вами. — Я Вас люблю! Не могу довше вже мовчати. Не могу давити в собі це: — Кохаю Вас! Кьдаю всякий конвенанс. Кохаю Вас так, як досі нікого... так, як Їв навчили мене своєю музикою. Те все, що мала Вам сказати! Прощаю!
Ніля.

П. С. Прошу подати знак. Жду листа! Скритка п. 128.

Християн перечитав ще раз... двічі... тричі... Так, стояло виразнісінько: — Кохаю Вас!

— Кохаю Вас! — шепнув до себе. Дивився бездумно перед себе. На плиті піаніна лежала розкинена його соната. Згорнув її набожно й заховав. Усміхнувся. В очах, що мрякою окутались, стояло тихе й сильне: — Кохаю Вас!

На білеті поспішно накреслив:

Хочу бачитись з Вами сьогодні в мене. Не могу йти нікуди. Вибачте! Може не випадає, але майте до мене довіря! Мушу бачитись з Вами сьогодні в 5-ій після полудня. Жду! Християн.

Поклав адресу й вийшов у місто. Ходив алеями парку й у соняшньому світлі сновигався. Роздумував над чимось. Приставав побіля лавок і замріяно рисував палицею в поросі якісь знаки. Повз нього пройшли хлопець і дівчина, закохані, розмріяні, з блисками щастя в очах.

— Щасливі! — шепнув задро. Та вмить заспокоївся. Всміхнувся.

— Теж буду щасливий! Є хтось, що ще мене кохає! — і знову розмріяно почав креслити свої фігури на стежці.

*

В кімнату постукано. Не піднімаючись із фотеля попрохав. У кімнату ввійшла жінка. Висока, струнка білявка з фіялковими очима й розмріяними рожевими щічками. В голубому капелюсі з широким рондом. Внесла в кімнату з собою подих живої весни.

Християн устав. Вклонився. Підійшов уважно, так якось, не повернувшись ні на крихітку. Вийшло по-чудацьки й штивно. Представився. Прохав сідати.

І знову подаючись взад швидко сів у фотель. Почали розмову. Ніля говорила багато й швидко. Раділа, що пізнала його. Уявляла собі трохи іншим. Християн поволі оживлявся. Що раз вдивлявся в Нілені очі й розгублено, по-штубацьки опускав зір, коли очі його зустрілись із її. Зійшла балачка про його працю й творчість і тоді Ніля попрохала його так наївно й по-дівчацьки заграти їй щось. Християн відмовлявся, але коли вона дуже почала налягати й збиралась устати, щоб подати йому скрипку — не піднімаючись узяв скрипку сам.

— Заграю Вам мою останню сонату, ще незакінчену. Вчора її створив — говорив, вдивляючись у неї.

— Назву її „Сонатую Щастя” і присвячу її Вам! Сьогодні..., може й зараз скінчу її!

Ніля радісно всміхнулась. Була така щаслива й вдячна. Охоче була б тоді його поцілувала, але він уже почав грати. Заплющила очі й потонула в музику.

Християн грав сидячи. Та де далі, як звуки дужчали, як почування розливалось і на струнах оформлене дзвеніло, гриміло, било тисячами тонів, устав. Грав для Неї. Забув про все, що довкруги.

Грав свою нову пісню. Пісню про весну й свою велику душу, заковану в калічу постать.

Борвійні тони, що переливались найніжнішими запахами землі і квітів, співали про цю весну.

...вона йшла, бігла зальотно, наче молода панянка. Не оглядалась на те, що ще сніги довкола, що дерева безлисті шарудять свою деревляну смертну співанку зими. — Вона пліла по зоряному небі з солоним вітром. Задержувалась біля вуглів людських осель і тоді — ринви дзвонили тонким переливом дитячу пісеньку втіхи.

...з далеких морів налітали грози й розколювали небо перуни в манісінькі стружки. Грім сколихував землю, що дрижала солодко-млійно. Падали сріблісті, росяні каплі й всякали в чорну, холодну землю, що од радості пучнявіла солодко, благодатно. З розхилених її скибок прозябали голосно ніжненькі паростні зеленої трави та квітів.

...ночами летіли кигикаючи перелетні птахи, а на деревах од пташиного ячання брунились клейки брости, що були ніжні, з м'яким пушком, наче дитячі личка.

...І в цьому радісному гомоні й шумі потужним тоном зявився він... творець симфонії цих звуків — Християн.

...ішов придавлено, немов прошак, волік важенні ноги, закутаний у рантух смутку, ішов один глейкими дорогами піль. Вітер розвівав його волосся, а дощ покривав чоло таємними борознами болю. Тінь, що тяглась за ним услід, була кумедною тінню покруча. Серце, яке зрозуміло б моє, яке одчуло б мою душу, мою кров, що не ранили серця, ішов уперто вперед. Ішов назустріч йому — Господеві.

...задержався перед Його обличчям. Стояв нагий у світлі Найвищою без лахміття, без сліду свого каліцтва, з велетенською душею, що обняла собою чотири сонця. Стояв і дивився Йому глибоко в очі, поклавши перед Його обличчя усе своє життя, наче квітку з заросеними пелюстками.

...стояв нагий, наче цей перший Адам, з чорними лисніючими очима, що глибоко заховали смуток і біль, з затисненими долонями, з випнятими грудьми стояв і розмовляв із Ним.

...оповідав про свою тугу й смуток, про своє серце, що держав у долонях і дарував Йому.

... — Дай мені щастя!! — кричав, — громом стогірним колов небо.

... — Дай мені любов! Велике кохання чоловіка! Дай мені серце, яке зрозуміло б моє, яке одчуло б мою душу, мою кров, що шалено гримить у мізку і співає Тобі хвалу! Дай! — Благаю!

... — Не можу йти вже сам! Не можу давати все завжди їм — чим людям! Собі благаю теж! Дай!

Скрипка гриміла приборями тонів. Смичок, натисканий сильно, рвучко проскакував і вишарпував із струн душу.

І несподівано, коли могутнє, останнє „Дай!“ ударило зо струн — Християн одкрив очі.

Хтось крикнув... Так... хтось кричав... Чув виразно... Перед ним стояла Ніля. Обличчя її було, мов платок вишневого квіту. В очах таївся ляк, безмежний ляк і розпач...

— Ви горб... — і, не докінчуючи, вибігла з шаленим плачем з кімнати.

Хотів бігти за нею. Не міг. Стояв серед кімнати, наче обломаний кусень каменюки. Рука зо смичком звисла бездушно вділ. В очах, що горіли ще надхнінням, вродилась розпач.

Стояв довго... довго... За вікном цвіли вишні й гудіння бджіл нагадувало гамір міста.

Був сам... Знову сам, як і передтим, як усе життя... Скрипка відалась у бороду боляче. Не знімав її. Хотів, щоб дужче ще боліло, щоб боліло так, як у грудях те, що зовуть люди серцем.

Пройшли, здається, віки. Минали дні й ночі. Поволі без думки відложив скрипку. Поклав обличчя в долонях на клявіатуру піаніна. Був, наче дитина.

Було спокійно й тихо, тільки здалеку долітав гомін міста й весняний легіт.

*

Юрко застав Христіяна ввечері, як він, затуливши обличчя долонями, лежав важко на піднятих картках сонати на піаніні.

Розбудив його з задуми. Затривожився.

— Чому сидиш так? Що з тобою? — питає тривожно. Глянув на Юрка розгублено, немов чужого бачив.

— Не знаю! — Так добре!

Юрко вихопив з-під його долонь картки, що підняті лежали й на долівці. Згорнув.

— Устань! От і дивак із тебе! Підемо зараз у „Cafe Royal“, там стрінемо Вебера. Доконче хоче з тобою бачитись, і говорити. Вставай!

Майже підняв його. Поставив на ноги. Вбрав у пальто й капелюх і потягнув з собою.

Ішли мовчки. Юрко кликнув таксі. За декілька хвилин були вже в каварні. Тут ждав їх високий, огрядний, лисавий мужчина, біля п'ятидесяти років, Вебер. Привітався широко з Христіяном. При чорній каві почали розмову. Більше говорили Юрко й Вебер. Тільки коли треба було доконче відповісти, відповідав. Увесь час сидів, наче чужий.

— Хочу Вас заангажувати до себе, до Штокгольму, пане Христіяне! — звернувся безпосередньо до нього.

— Маю вражіння, що не відмовитесь. Знаєте самі добре, що сьогодні, коли на вас покладається стільки надій, коли стільки людей жде від вас чогось нового, великого — не маєте ніякого права не зробити цього. Хто ж інший, як не ви, можете дати нам усім стільки великого, могутнього й сильного... Хто ж може дати стільки щастя й насолоди, як не Господень помазанник? — Ми хочемо щастя й великої музики від вас! Розумієте? — Й тому певно не відмовите мені!

Христіян гірко всміхнувся.

— Слухай, — почав Юрко — таж ти сам нераз казав, що мрією твоєю давати їм цей напій богів, якого в тебе аж забагато.

Тебе ждуть. Ми ждем усі. А батьківщина? Понесеш її славу по всім усядам!

Християн мовчав. На чолі виступили глибоко брижі, уста за тиснені міцно мовчали. Роздумував.

Устав од столика і, подаючи руку Веберові, сказав:

— Подумаю ще! Юрко дасть вам знати!

— Зайди до мене післязавтра — звернувся до Юрка. Хмуро вийшов.

Зайшов у свою кімнату. На піяніні лежала згорнена соната. Ходив довго, довго ступаючи важко, недбало.

Пізніше сів і почав писати в своїм дневнику. Писав усю ніч.

*

— Пана Християна немає! — звів Юркові дверник.

— Залишив для вас ключ і прохав, щоб ви пішли до нього на гору! Поїхав кудись!

Юрко застав у кімнаті по давньому. Не було тільки скрипки. На столі лежав одкритий дневник Християна. Почав читати. Читав уважно...

А під кінець стояло:

... — і я глупий покруч, найгідкіший у світі, хотів її вязати з собою? Її, що мала в своїй постатті весну, що в очах ховала сянву норвезьких фйордів, а на устах рожевість яблуневого квіту? Я, покруч?... ..старий мрійник, що мріяв, що вона за „славу” проміняє свою юність і покохає мене — каліку?

...це був лише жарт, жарт долі, болісний жарт, про який я завжди памятав, а тоді забув. І забуття це помстилось. Я захотів бути теж по-людському щасливий — кохати когось і щоб мене кохали.

...Хто покохав її — музику, всією душею, не може кохати вже когось іншого. Хтось, хто ще до цього старий каліка. Аж тепер бачу цей глум, глум із самого себе. Весна ця вбила в мені всяку дрібку егоїзму, всяке хотіння мати своє щастя...

...О, Боже, Боже дай сили перенести тягар життя! Не дай закрастися у душу злому демонові й скінчити з собою. Нехай це почування згубиться між зорями. А мені дай сили й твердості!...

...Коли питаєш мене, яке має бути моє щастя, то відповім — в усякому випадку не таке, як думав я ще так недавно, не таке, як думають інші. Я мушу погодитися з усім. Мушу одкинути всі мрійництва. Розумію жах своєї хвороби. Коли б Вона мене насправді покохала, я був би найщасливішою людиною... та треба кинути ці думки. Нехай те, що в серці кровю накипіло, останеться на віки, нехай перетриває мене, мою нужденну язву — нехай буде безсмертне. Нехай вона залишиться Безсмертною Любкою, що її присвячені мій твори. Нехай залишиться навіки Беатрічею...

...Нехай нікого не тривожить те, про що говорю!.. те, що було, не вернеться уже ніколи. Я тільки раз один хотів перемінити порядок речей, раз хогів обманути долю... і болісно так переконався, що це не можна! Не можна!...

...Не можна бути мені чоловіком для себе, лише для других. Нема для мене щастя. Щастя є в моїй тільки штуці, в мені самім. Ніщо не може сковувати мене з життям. Я весь призначений для них!...

...Тільки я в своїй штуці можу розмовляти з Найвищим, можу дивитись без страху в Його обличчя, можу переливати Його слова в гримучі пісні. Можу говорити з ним і передавати їм те все, що Він говорить до мене. В собі завалив я земний Престіл, я віднайшов у собі, посвячуючи себе, нитку дальшого життя й тягнущому за собою всіх — навіть тих, що впираються, що грають комедію і драму. Усіх, усіх...

...Моєю працею Молитва... молитвою — живу... чином я...

...В важких, нестерпних ночах, пролежаних перед Найвищим у покорі й поросі — родилась інколи розпач. Розпач мого каліцтва.

Прошло, пройшло усе. Свідомість вибрання Богом і вона — музика не дали мені втонути в темну глибину небуття...

— Духова сила — моя мораль і вона дає мені ту ясність і твердоту йти далі...

Те все, що мав я сказати. Моє щастя розбите — ні, не розбите, одкрите... більше... сильніше — моє щастя — музика, тони, що повними пригорщами кидаю їх їм. Іду до них знову. Вертаюсь. Нехай вони мають те, що в мене переливається пребагатим річищем — музику, Боже об'явлення... іду до них. Мушу йти!

Сонату, що я хотів назвати „Сонатю щастя” передай їй од мене. Вона не скінчена. Не треба їй закінчення.

Іду на село одпочити. За місяць вертаюсь. А потім? Потім у світ. Поїду з Вебером. Мене ждуть вони. Ждуть од мене щастя. Мушу їм його дати. Маю його в своїй скрипці, тонах, у собі. Маю його так багато в своїй штуці, в якій об'являється Він — Творець Найвищий...

Нові шляхи... Нове життя... Там ждуть мене тисячі!...

В. Майданський

ЖІНКА — ТРУНА*

Людина давня, дотеперішня, нинішня тривожила на саму згадку про терпіння; тому єднала приємність і себелюбство з добром, одно брала за друге, досі поралася у цім неприроднім союзі й тягнула життя в неконсеквентних, отже й короткотривалих формах. Це ставало причиною їхнього сумерку на те, щоб зробити місце новим цивілізаціям, багатішим на актуальні вартості, щоб з черги і вони могли уступити і пропасти в історії, натрапивши на цивілізації ще багатіші на нові добра. Ніодна не пробувала йти шляхом льогіки. Життя минало в низинах менше чи більше приємного зла і менше чи більше приємного добра. Чоловік находив нові землі, літав немов птах у стратосферу, розбивав атоми, але обережно мичав пустело терпіння, не визволював творчої любови з домовини хривоги. Віра в те, що людина це тип боягуза, вперто, крізь довгі віки просякала у кров, і поволі перемінилася в інстинкт. Коли тих, що вміють найліпше лякати: геніяльних завойовників, перестануть

*) Це II-ий розділ цікавої й сильно написаної книжки: Walenty Majdański: Giganci. Wyd. drugie. Wydawnictwo Księży Palotynów. Warszawa, 1938, 80, 275 str